

Φροντιστηριακό Μάθημα 1

Κείμενα εργασίας

Κείμενο 1 (για τα δάνεια)

Είναι γεγονός ότι υπάρχει διάσταση απόψεων όσον αφορά το φαινόμενο του δανεισμού ανάμεσα στα κείμενα που προορίζονται για το ευρύ κοινό και στα κείμενα των ειδικών.

Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι τα πρώτα θυμίζουν ανταποκρίσεις από το μέτωπο του πολέμου: *γλωσσική εισβολή, φθορά, παραφθορά και διαφθορά της γλώσσας μας, γλωσσική υποδούλωση, η γλώσσα μας κατακτιέται από τους εισβολείς, αφελληνισμός της γλώσσας μας* αποτελούν τις πιο συνήθεις εκφράσεις των κειμένων αυτών.

Τα αποτελέσματα της προβαλλόμενης αυτής εισβολής: μιγαδοποίηση της γλώσσας μας, γλωσσική υποδούλωση που οδηγεί, κατά τους υποστηρικτές των απόψεων αυτών σε γενική άλωση της πατρίδας μας και του εθνισμού μας, σε εθνική παρακμή. [...]

Όσον αφορά τη «μιγαδοποίηση» μιας γλώσσας, αυτή δεν κρίνεται από τη μεταβολή στο λεξιλόγιό της αλλά από τη μεταβολή στο γραμματικό της σύστημα. Τέτοιου τύπου όμως μεταβολή δε διαπιστώνεται για τη νέα ελληνική, η οποία διατηρεί σταθερό εδώ και πάρα πολλά χρόνια το φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό και σημασιολογικό της χαρακτήρα.

Όσον αφορά το επιχείρημα ότι η γλωσσική υποδούλωση προκαλεί εθνική υποδούλωση, η ιστορία μας διδάσκει ότι συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο: η εθνική υποδούλωση έχει ως συνέπεια την εθνική υποδούλωση. Όμως οφείλουμε να μη λησμονούμε ότι οι Έλληνες, ακόμη και υποδουλωμένοι για τετρακόσια χρόνια και χωρίς επίσημη εκπαίδευση, διατήρησαν παρ' όλα αυτά τη γλώσσα τους. (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 2001, σελ. 63-65, έμφαση στο πρωτότυπο)

Κείμενο 2 (Περιγραφή και ρύθμιση)

Γλωσσολογία είναι η **επιστημονική μελέτη** του ανθρώπινου λόγου.

Μια μελέτη λέγεται επιστημονική, όταν βασίζεται στην παρατήρηση των φαινομένων και αποφεύγει να προτείνει μια επιλογή ανάμεσα σε αυτά με βάση ορισμένα αισθητικά ή ηθικά κριτήρια. Το «επιστημονικός» αντιτίθεται λοιπόν στο «κανονιστικός». Στην περίπτωση της γλωσσολογίας είναι ιδιαίτερα σημαντικό να επιμείνουμε στον επιστημονικό και όχι κανονιστικό χαρακτήρα της μελέτης: καθώς το αντικείμενο αυτής είναι μια ανθρώπινη δραστηριότητα. Είναι μεγάλος ο πειρασμός να εγκαταλείψει κανείς το πεδίο της αμερόληπτης παρατήρησης, για να συστήσει ορισμένη συμπεριφορά, που συνίσταται στο να μην επισημαίνεται πια εκείνο που πραγματικά λέγεται, αλλά να υπαγορεύεται εκείνο που πρέπει να λέγεται. [...]

Η ιστορία μας δείχνει ότι ως μια πολύ πρόσφατη εποχή, οι περισσότεροι απ' αυτούς που ασχολήθηκαν με τον ανθρώπινο λόγο ή με τις γλώσσες το έκαναν με προθέσεις κανονιστικές, απερίφραστα διακηρυγμένες ή προφανείς. Και σήμερα ακόμη το κοινό, και στην περίπτωση που είναι καλλιεργημένο, αγνοεί σχεδόν την ύπαρξη μιας γλωσσικής επιστήμης που διακρίνεται από τη σχολική γραμματική και την κανονιστική δραστηριότητα που αναπτύσσουν οι γλωσσολογίζοντες αρθρογράφοι. Ο σύγχρονος γλωσσολόγος, όμως, μπροστά σε φράσεις όπως: «είναι πιο μεγαλύτερο», «από ανέκαθεν», «πολύ άριστα έκαμες» δε συμμερίζεται ούτε την ιερή αγανάκτηση του καθαρολόγου, ούτε την άγρια χαρά του εικονοκλάστη. Τις βλέπει απλώς ως φαινόμενα που πρέπει να επισημάνει και να εξηγήσει μέσα στο πλαίσιο των χρήσεων όπου εμφανίζονται. Δε θα βγει από το ρόλο του, αν καταγράψει τις διαμαρτυρίες και τα περιπαίγματα ορισμένων ακροατών ή την αδιαφορία των άλλων.

ο ίδιος όμως ως γλωσσολόγος θ' αποφύγει να πάρει θέση. (Martinet, 1970/1997, σελ. 1-2, έμφαση στο πρωτότυπο)

Κείμενο 3 (Περιγραφή και ρύθμιση)

2.4 Η γλωσσολογία είναι περιγραφική, όχι ρυθμιστική

Ο όρος περιγραφική χρησιμοποιείται εδώ με σημασία διαφορετική από αυτή με την οποία αντιδιαστέλλεται είτε στο «γενική» είτε στο «ιστορική». Υπαινίσσομαι στο σημείο αυτό την αντίθεση ανάμεσα στην περιγραφή των πραγμάτων και τη ρύθμισή τους. Ένας εναλλακτικός όρος, αντί του «ρυθμιστική» είναι «κανονιστική». Όταν λέμε ότι η γλωσσολογία είναι περιγραφική (δηλ. μη κανονιστική) επιστήμη, είναι σαν να λέμε ότι ο γλωσσολόγος προσπαθεί ν' ανακαλύψει και να καταγράψει τους κανόνες στους οποίους πράγματι υπόκεινται τα μέλη μιας γλωσσικής κοινότητας και δεν επιζητεί να επιβάλει άλλους – δηλαδή έξωθεν—κανόνες ή υποδείγματα ορθότητας. [...]

Ο λόγος για τον οποίο οι σημερινοί γλωσσολόγοι επιμένουν τόσο στη διάκριση μεταξύ των περιγραφικών και των ρυθμιστικών κανόνων είναι απλώς ότι η παραδοσιακή γραμματική είχε χαρακτήρα έντονα κανονιστικό. Ο γραμματικός θεώρησε καθήκον του να ορίσει μέτρα ορθότητας και να τα επιβάλει, αν χρειαστεί, στους ομιλητές της γλώσσας. (Lyons, 1981/1992, σελ. 67-68, έμφαση στο πρωτότυπο)

Κείμενο 4 (Περιγραφή, ρύθμιση και ερμηνεία)

Μια περιγραφική προσέγγιση, δηλαδή μια προσέγγιση καθαρά εμπειρική, βλέπει ως καθήκον της τη συλλογή στοιχείων και την διατύπωση γενικεύσεων καθαρά εξωτερικού χαρακτήρα, χωρίς να αποπειράται την ερμηνεία των αιτίων τους ή την εξήγηση της συνάφειας και της γενετικής τους σχέσης. Οι οπαδοί της προσέγγισης αυτής νομίζουν ότι η σοφία της επιστήμης περιορίζεται στην σύνταξη περιγραφικών γραμματικών και λεξικών, στην επιμέλεια γλωσσολογικών πινάκων, στην δημιουργία υλικού χωρίς συμπεράσματα (...) Οι επιστήμονες αυτοί παραπέμπουν την ερμηνεία των δεδομένων *ad acta, ad meliora tempora*. (...) Είναι σαφές ότι, αν θέλουμε να αποφύγει η επιστήμη τη συνθήκη του να βλέπει τα δέντρα και όχι το δάσος, είναι επιβεβλημένο να εγκαταλείψουμε την προσέγγιση αυτή. Ωστόσο, ως πρώτο, προκαταρκτικό στάδιο της επιστήμης, η καθαρή περιγραφή είναι απαραίτητη. (...) Οι καλές περιγραφικές γραμματικές και εκδόσεις κειμένων και τα καλά περιγραφικά λεξικά λεξικών θα αποτελούν πάντα ζωτικής σημασίας στην επιστήμη μας. Χωρίς αυτά, τα θεωρητικά συμπεράσματα της διάνοιας θα στερούνται πραγματικών ερεισμάτων.

Στον αντίποδα αυτής της μετριοπαθούς και μετρημένης προσέγγισης είναι μια προσέγγιση υποθετική, φιλοσοφίζουσα, προκαταλαμβάνουσα, και παιδαριώδης, οι οπαδοί της οποίας αναγνωρίζουν την ανάγκη να εξηγήσουν τα φαινόμενα, αλλά δεν γνωρίζουν πώς να το κάνουν. Σκέφτονται εν των προτέρων κάποιους κανόνες, γενικούς και ειδικούς, και τους κανόνες αυτούς επιβάλουν βιαστικά, σαν ζουρλομανδύες, στα δεδομένα. (...) Αν η περιγραφική προσέγγιση απλά καθυστερεί την ανάπτυξη της επιστήμης, η αυθαίρετη και παιδαριώδης αυτή προσέγγιση την παραπλανά, και για το λόγο αυτό είναι ολοφάνερα επιζήμια.

Η πραγματικά επιστημονική (...) προσέγγιση θεωρεί τη γλώσσα ως το σύνολο των πραγματικών φαινομένων και γεγονότων, και δέχεται ότι η επιστήμη που τα αναλύει είναι επαγωγική. Το έργο μιας επαγωγικής λοιπόν επιστήμης είναι (1) να ερμηνεύσει τα φαινόμενα συγκρίνοντας το ένα με το άλλο και (2) να εντοπίσει τις δυνάμεις και τους νόμους ή τις βασικές κατηγορίες και έννοιες που συνδέουν τα φαινόμενα, ώστε να τα παρουσιάσει σαν μια αλληλουχία αιτίου-αποτελέσματος. (...) Έτσι, η γλωσσολογία ως επαγωγική επιστήμη (1) διατυπώνει γενικεύσεις για τα γλωσσικά φαινόμενα και (2) αναζητά τις δυνάμεις που επενεργούν στη γλώσσα και τους νόμους που καθορίζουν την ανάπτυξη της, την ζωή της. (de Courteney, 1870/1972, σελ. 54-55, μετάφραση)

Κείμενο 5 (Ρύθμιση και ερμηνεία)

Συνοψίζοντας, επαναλαμβάνω ότι όταν ένα γλωσσικό φαινόμενο μας προβληματίζει, δεν το καταργούμε αλλά προσπαθούμε να το εξηγήσουμε. Η συστηματική προσπάθεια να απαλειφθούν από τον δημόσιο λόγο οι προστακτικές με αύξηση δεν αλλάζει δύο γεγονότα: πρώτον ότι η αύξηση στα νέα ελληνικά έχει άλλη λειτουργία από αυτή που έχει στα αρχαία· δεύτερον, ότι κάθε υπεύθυνη απόπειρα ρύθμισης της γλώσσας προϋποθέτει σοβαρή γλωσσολογική ανάλυση του φαινομένου που θέλουμε να ρυθμίσουμε, δηλαδή της πτυχής της γλωσσικής έκφρασης που θέλουμε να βελτιώσουμε. (Παναγιωτίδης, 2021, σ. 133)

Βιβλιογραφία

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (2001). Ιδεολογήματα και δανεισμός. Στο Γ. Η. Χάρης (Επιμ.), *Δέκα μύθοι για την ελληνική γλώσσα* (σελ. 63-72). Πατάκης.
- De Courtenay, J. B. (1870). Ορισμένα γενικά σχόλια για τη γλωσσολογία και τη γλώσσα. Στο Ε. Stankiewicz (επιμ.), *A Baudoin de Courtenay anthology: The beginnings of structural linguistics* (σελ. 49-80). University of Indiana.
- Παναγιωτίδης, Φ. (2021). *Μέσα από τις λέξεις: θέματα στη γραμματική των λέξεων για όσους (νομίζουν ότι) βαριούνται τη γλωσσολογία*. Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.
- Lyons, J. (1981/1992). *Εισαγωγή στη γλωσσολογία* (12^η εκδ. μτφρ. Μ. Αραποπούλου, Α. Αρχάκης, Μ. Βραχιονίδου και Α. Καρρά). Πατάκης.
- Martinet, A. (1970/1997). *Στοιχεία γενικής γλωσσολογίας* (3^η εκδ., μτφρ. Α. Λ. Χαραλαμπίδης). Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.